

Стала економіка

УДК 338.2:330.46

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14948833>

**Комплексний підхід до оцінки економічної безпеки як передумова
побудови багатofакторної прогнозної моделі**

Доманецький Ігор Вікторович

аспірант кафедри економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна, 39600, м. Кременчук, бул. Українського відродження, 3а, ihordomanetskyi@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-3011-1755>, Scopus AuthorID: 58886884600

Яковенко Ярослава Юріївна

PhD з економіки, доцент кафедри економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна, 39600, м. Кременчук, бул. Українського відродження, 3а, yaroslavayakovenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5042-2701>, ResearcherID: B-6528-2017, Scopus Author ID: 57211325182

Маслак Ольга Іванівна

д.е.н., професор, завідувачка кафедри економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна, 39600, м. Кременчук, бул. Українського відродження, 3а, oimaslak2017@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6793-4367>, ResearcherID: AAM-1291-2020, Scopus Author ID: 55367910400

Пирогов Дмитро Леонідович

к.т.н., доцент, доцент кафедри економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна, 39600, м. Кременчук, бул. Українського відродження, 3а, d.pirogov.64@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4569-9308>, ResearcherID: AAD-5564-2022, Scopus Author ID: 57211998272

Глазунова Ольга Олександрівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна, 39600, м. Кременчук, бул. Українського відродження, 3а, bezruchko.o.a@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1949-0754>, Scopus Author ID: 55367739000

Прийнято: 17.02.2025 | Опубліковано: 28.02.2025

***Анотація.** У статті досліджено актуальну проблему удосконалення факторної оцінки рівня захищеності національної економіки в умовах сучасних викликів. Підкреслюється, що глобалізація, технологічний прогрес та геополітична нестабільність створюють нові загрози для економічної безпеки країн, що потребує переосмислення традиційних підходів до оцінки та управління цими ризиками. Мета статті – дослідити фактори впливу на захищеність національної економіки та системи індикаторів для оцінки її рівня на основі комплексного підходу, що слугуватиме передумовою побудови багатофакторної прогностичної моделі. Задля підвищення точності та об'єктивності оцінки рівня захищеності національної економіки, у статті проаналізовано існуючі підходи до факторів впливу та виявлено їх обмеження. Обґрунтовано необхідність розширення переліку факторів за рахунок включення нових, що відображають сучасні тенденції та ризики, такі як кібербезпека та енергобезпека. Наголошено увагу на важливості використання інтегральних показників, які дозволяють комплексно оцінити*

рівень економічної безпеки країни та виявити найбільш вразливі сфери. Запропоновано комплексний підхід до оцінки рівня захищеності національної економіки, що поєднує якісні та кількісні методи оцінки, враховує взаємозв'язок між різними групами факторів та їх динамічність. Розглянуто використання карти ризиків для оцінки ймовірності реалізації та потенційного впливу різних ризиків на економічну безпеку. Визначено основні групи факторів, що впливають на економічну безпеку України, та проаналізовано їх взаємозв'язки. Практична значущість дослідження полягає в тому, що запропонований підхід може бути використаний для побудови багатофакторної прогностичної моделі безпеки країни. Результати дослідження можуть бути корисними для органів державної влади, аналітичних центрів, науковців та експертів, що займаються питаннями економічної безпеки.

Ключові слова: *економічна безпека, факторна оцінка, ризики, прогнозування, моделювання, національна економіка, прогностичні моделі*

A comprehensive approach to assessing economic security as a prerequisite for building a multifactor predictive model

Ihor Domanetskyi

PhD student of the Department of Economics, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine, 39600, Kremenchuk, blvd. Ukrainian Revival, 3a, economica5410@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-3011-1755>,
Scopus AuthorID: 58886884600

Yaroslava Yakovenko

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine, 39600, Kremenchuk, blvd. Ukrainian Revival, 3a, yaroslavayakovenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5042-2701>, ResearcherID: B-6528-2017,
Scopus Author ID: 57211325182

Olga Maslak

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economics of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine, 39600, Kremenchuk, blvd. Ukrainian Revival, 3a, oimaslak2017@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6793-4367>, ResearcherID: AAM-1291-2020, Scopus Author ID: 55367910400

Pirogov Dmytro

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Department of Economics, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine, 39600, Kremenchuk, blvd. Ukrainian Revival, 3a, d.pirogov.64@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4569-9308>, ResearcherID: AAD-5564-2022, Scopus Author ID: 57211998272

Olha Hlazonova

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economics, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine, 39600, Kremenchuk, blvd. Ukrainian Revival, 3a, bezruchko.o.a@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1949-0754>, Scopus Author ID: 55367739000

Abstract. *The article explores the urgent problem of improving the factor assessment of the level of security of the national economy in the face of modern challenges. It is emphasized that globalization, technological progress and geopolitical instability create new threats to the economic security of countries, which requires rethinking traditional approaches to assessing and managing these risks. The article aims to investigate the factors influencing the security of the national economy and the system of indicators to evaluate its level based on a comprehensive approach, which will serve as a prerequisite for building a multifactor forecasting model. To increase the accuracy and objectivity of assessing the national economy's security level, the article analyzes existing approaches to*

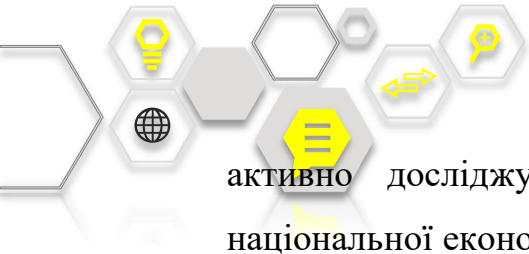

influencing factors and identifies their limitations. The need to expand the list of factors by including new ones that reflect modern trends and risks, such as cybersecurity and energy security, is substantiated. Attention is drawn to the importance of using integral indicators that allow for a comprehensive assessment of the country's economic security level and identify the most vulnerable areas. A comprehensive approach to assessing the level of security of the national economy is proposed, which combines qualitative and quantitative assessment methods and takes into account the relationship between different groups of factors and their dynamics. The use of a risk map to assess the probability of realization and the potential impact of various risks on economic security is considered. The main factors affecting Ukraine's financial security are identified, and their relationships are analyzed. The study's practical significance lies in the fact that the proposed approach can be used to build a multifactor predictive model of the country's security. The study results can be helpful for government authorities, analytical centres, scientists, and experts dealing with economic security issues.

Keywords: *economic security, factor assessment, risks, forecasting, modelling, national economy, forecasting models*

Постановка проблеми. Ефективна система захисту національної економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз є запорукою її стабільності, конкурентоспроможності та здатності відповідати на сучасні виклики. Важливість комплексного дослідження основних факторів впливу на економічну безпеку країни зумовлена також і тим фактом, що серед них є як ключові, які значним чином впливають на економіку, так і другорядні, що мають обмежений вплив. Проте, різноманітність підходів до їх групування вказує на те, що правильна ідентифікація основних факторів впливу залишається актуальним завданням, оскільки між ними існують як прямі, так і обернені взаємозв'язки, які значним чином впливають на економічну безпеку, її вимірювання та прогнозування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що науковці

активно досліджують. проблему факторної оцінки рівня захищеності національної економіки в умовах сучасних викликів. Зокрема, роботи [1, 3, 5] зосереджені на визначенні основних груп факторів, що впливають на економічну безпеку різних країн, та аналізі їх взаємозв'язків.

Науковці також активно обговорюють питання методології оцінки економічної безпеки, зокрема, вибору оптимальних показників [6, 12], розробки інструментів для своєчасного виявлення та реагування на нові загрози економічній безпеці [2, 9, 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існує багато напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених щодо оцінки рівня економічної безпеки, однак недостатньо обґрунтованим залишається підхід факторної оцінки рівня економічної безпеки країни в умовах невизначеності. У зв'язку з цим, є потреба у проведенні комплексного дослідження та систематизації факторів впливу на економічну безпеку держави, їх класифікації та ідентифікації найбільш значущих з них.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): дослідити фактори впливу на захищеність національної економіки та системи індикаторів для оцінки її рівня на основі комплексного підходу, що слугуватиме передумовою побудови багатфакторної прогностичної моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінки рівня захищеності національної економіки використовується широкий спектр методів, які можна класифікувати за різними критеріями. Одним з найпоширеніших є поділ на якісні та кількісні методи. Якісні методи базуються на експертних оцінках, аналізі ризиків та загроз, дослідженні тенденцій розвитку. Кількісні методи використовують статистичні дані, економіко-математичні моделі та індикатори для визначення рівня економічної безпеки. Поєднання обох підходів дозволяє отримати комплексну картину стану захищеності національної економіки та виявити ключові ризики та загрози (табл.1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця методів оцінки рівня захищеності національної економіки

Метод	Переваги	Недоліки	Приклади застосування
Індикаторний підхід	Простота використання, наочність результатів	Обмеженість інформації, що відображається індикаторами	Використання індексу економічної свободи для оцінки інвестиційної привабливості
Метод експертних оцінок	Врахування якісних факторів, гнучкість	Суб'єктивність оцінок, залежність від компетентності експертів	Залучення експертів для оцінки ризиків кібератак на фінансову систему
Економіко-математичне моделювання	Точність розрахунків, можливість прогнозування	Складність побудови моделей, залежність від якості даних	Побудова економетричної моделі для прогнозування впливу інфляції на економічне зростання
Системний аналіз	Комплексний підхід, врахування взаємозв'язків	Складність реалізації, висока вартість	Аналіз взаємозв'язку між рівнем корупції, інвестиційною активністю та економічним зростанням
Програмно-цільовий підхід	Зосередження ресурсів на ключових напрямках	Складність інтеграції показників та коефіцієнтів значущості	Розробка державної програми розвитку інноваційної діяльності

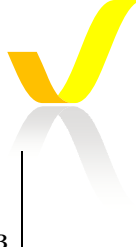
Джерело: складено автором за даними [4, 7, 8]

Різні підходи мають на меті ідентифікувати та оцінити вплив різноманітних факторів на економічну безпеку країни, проте відрізняються за кількістю результуючих (залежних) змінних та методами дослідження (табл.2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз підходів до факторної оцінки, залежно від кількості результуючих змінних

Група аналізу	Одна результуюча (залежна) змінна	Декілька результуючих змінних
Характеристика групи	Передбачає розрахунок для кожного виду (макроекономічна безпека, кібербезпека та ін.) інтегральних індексів/ Після цього будується модель з урахуванням однієї незалежної змінної - узагальненого індексу	Методи дослідження передбачають розрахунок параметрів моделі з урахуванням всіх взаємозв'язків у межах груп економічної безпеки

Економіко-математичні та статичні методи дослідження	- крос-табуляція - дисперсійний та коваріаційний аналіз - множинна регресія (лінійна) - множинна регресія (логарифмічна) - дискримінантний аналіз - аналіз часових рядів (AR, ARMA, ARIMA та ін.) - моделі векторної авторегресії VAR	- множинний дисперсійний аналіз - множинний коваріаційний аналіз - аналіз канонічної кореляції (CCA - canonical correspondence analysis) - аналіз надлишковості (RDA - redundancy analysis) - множинний дискримінантний аналіз
Які методи мають реальну прогностичну цінність?	- множинна регресія (лінійна) - множинна регресія (логарифмічна) - аналіз часових рядів (AR, ARMA, ARIMA та ін.)	- аналіз канонічної кореляції (CCA - canonical correspondence analysis) - аналіз надлишковості (RDA - redundancy analysis)
Переваги	Краща наочність і простота в інтерпретації результатів	Складніший інструментарій, що дозволяє краще оцінити зв'язки між всіма факторами моделі
Недоліки	Індекси окремих видів економічної безпеки не повною мірою враховують зв'язки між окремими факторами в групі	Більш складна інтерпретація результатів і прогнозування за даними моделі

Важливо зазначити, що для отримання найбільш повної та об'єктивної оцінки рівня захищеності національної економіки доцільно використовувати комплексний підхід, який поєднує різні методи дослідження та враховує взаємозв'язок між різними групами факторів. Разом з тим, ключовим лишається питання ідентифікації та систематизації найбільш значущих факторів впливу на захищеність національної економіки, адже саме від цього залежить ефективність розроблених заходів щодо зміцнення економічної безпеки держави.

Аналізуючи роботи вітчизняних вчених, можна зробити висновок, що найбільше згадуються та проаналізовані такі групи факторів економічної безпеки як фінансові, інноваційно-інвестиційні, зовнішньоекономічні, енергетичні та соціальні (табл. 3).

Таблиця 3

Наукові підходи до виділення основних груп факторів впливу на економічну безпеку країни вітчизняними вченими

№	Фактори економічної безпеки	О. Олійничук	З. Гбур	Д. Кошиков	О. Гапєєва	В. Гєєць	З. Варналії	В. Васенко	В. Шлемко, І. Бінько	Р. Пустовіт	Козловський С., Горун С.	А. Хаванов	І. Діордіца, М. Шаранов	Пасічний М.
1	Макроекономічні	+	+	+	+						+			+
2	Фінансові	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3	Соціальні		+		+	+	+	+	+		+	+		
4	Енергетичні	+	+	+		+	+	+	+	+				
5	Інноваційні та інвестиційні	+	+	+	+	+	+	+		+	+		+	
6	Кібербезпека							+					+	
7	Тіньова економіка											+		+
8	Міграційні													
9	Банківська система													
10	Демографічні		+		+	+	+		+	+				
11	Виробничі	+	+	+						+				
12	Сировинно-ресурсні							+	+	+				
13	Військова сфера							+	+	+	+			
14	Екологічні				+	+		+	+					
15	Продовольчі	+	+			+	+	+	+		+			
16	Зовнішньоекономічні	+	+	+	+	+	+	+	+		+			
17	Логістичні													
18	Технологічні		+						+	+				
19	Медична сфера				+			+		+				
20	Політичні							+				+		
21	Інституційні		+									+		

На основі наведеного вище контент-аналізу, можемо виділити такі важливі тенденції: макроекономічні фактори (інфляція, темпи росту реального ВВП, обмінний курс, експорт, імпорт та ін.), незважаючи на своє визначальне значення для економіки, можуть поступатися у пріоритетності фінансовим або соціальним; соціальні, енергетичні, інноваційно-інвестиційні та зовнішньоекономічні групи факторів є базовими та одними з найважливіших для економічної безпеки; рідше представленими є демографічні, екологічні та продовольчі фактори; кібербезпека, тіньова економіка, політичні та

інституційні і військово-економічні фактори представлені найменше, але їх вага в сучасних реаліях невідомо зростає.

Розглядаючи підходи зарубіжних вчених до виділення основних груп факторів впливу на економічну безпеку, слід відмітити, що є певні спільні та відмінні риси. Зокрема, значну увагу також приділяють фінансовим, соціальним, енергетичним та зовнішньоекономічним факторам (табл. 4).

Таблиця 4

Наукові підходи до виділення основних груп факторів впливу на економічну безпеку країни зарубіжними вченими

№	Фактори економічної безпеки	І. Кремер	Д. Черніус	А. Сіманавічус, Ю. Субоніт	С. Казуто	Г. Андрушак	А. Ігнатов	П. Гловацкі	І. Яввінський
1	Макроекономічні						+		+
2	Фінансові	+	+	+		+	+	+	+
3	Соціальні	+	+			+		+	+
4	Енергетичні	+	+	+				+	+
5	Інноваційні та інвестиційні	+	+				+		
6	Кібербезпека			+		+		+	
7	Тіньова економіка							+	
8	Міграційні							+	
9	Банківська система								
10	Демографічні	+	+						+
11	Виробничі								
12	Сировинно-ресурсні							+	+
13	Військова сфера			+					+
14	Екологічні			+					+
15	Продовольчі	+	+						+
16	Зовнішньоекономічні	+	+	+	+	+		+	
17	Логістичні								+
18	Технологічні	+	+		+	+	+		+
19	Медична сфера			+					
20	Політичні								+
21	Інституційні						+		
22	Сфера промисловості	+	+						
23	Демократичні цінності			+					
24	Стратегічна інфраструктура			+					
25	Ланцюги постачання				+			+	

Основні відмінності полягають у наступному: технологічні фактори та кібербезпека визнаються взаємопов'язаними і значним чином впливають на

всі інші групи факторів економічної безпеки [3]; міграційні процеси вважаються факторами прямого впливу саме на економічну безпеку [5, 7]; економічна безпека також залежить від таких факторів як розвиток сфери промисловості та стратегічної інфраструктури [10, 12], а також ланцюгів постачання [9].

Узагальнюючи вищенаведене, першою і важливою групою факторів є макроекономічні показники. Дана група вибрана не випадково з огляду на її системно важливе значення для економічної безпеки країни – всі макроекономічні показники значним впливають на інші групи факторів. Так, наприклад, інфляція та обмінний курс фактично визначають соціальну політику, чинять прямий вплив на фінансову безпеку (вплив на дохідну і видаткову частини державного бюджету, а також на валовий державний борг), а також впливають на енергетичну безпеку (ціни на енергоносії у валюті), інвестиційно-інноваційну безпеку та кібербезпеку (ціни на програмне забезпечення та комп'ютери). Загалом, фактори макроекономічної безпеки характеризуються різноманітністю як за джерелом походження, так і за напрямом впливу (табл. 5). Тут і далі використано метод експертних оцінок для виокремлення найбільш значущих показників.

Таблиця 5

Основні макроекономічні показники економічної безпеки України

Назва показника	Джерело виникнення		Вплив показника	
	Зовнішні	Внутрішні	Стимулятор	Дестимулятор
Офіційний курс гривні до дол. США	v			v
Інфляція, %		v		v
ВВП (номінальний)		v	v	
ВВП (реальний)		v	v	
Індекс зміни реального ВВП		v	v	
ВВП на душу населення		v	v	
Експорт	v		v	
Імпорт	v			v
Чистий імпорт, % до ВВП	v			v
Експорт руд і металів (% від товарного експорту)	v		v	
Індекс промислового виробництва		v	v	

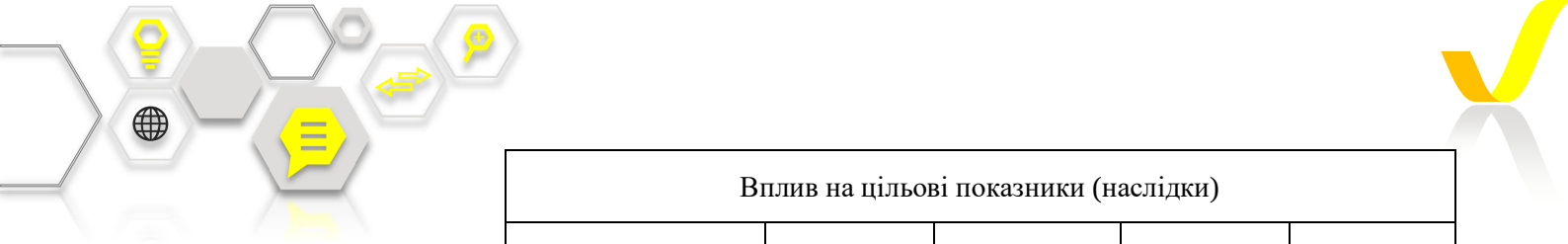

Індекс с/г продукції		v	v	
Індекс цін виробників		v		v
Індекс цін реалізації с/г продукції		v		v
Рівень тінізації економіки, % до ВВП		v		v
Оборот роздрібної торгівлі		v	v	
Рівень розвитку торгівлі (% від ВВП)		v	v	

Джерело: розробка авторів, використовуючи експертний метод

Щодо наведених вище показників, слід відмітити наступні:

- показники ВВП (номінальний та реальний ВВП, темп росту реального ВВП та ін.) – визначають загальну динаміку розвитку економіки та впливають на економічну безпеку в цілому;
- показники експорту та імпорту – визначають можливості країни у міжнародній торгівлі і впливають на всі види економічної безпеки країни;
- індекси промислового виробництва та с/г продукції – впливають на фінансову (бюджетну безпеку), інвестиційний потенціал країни тощо;
- індекси цін виробників та с/г продукції – мають подібний ефект до показника інфляції, але в меншому масштабі;
- рівень тінізації економіки – важливий показник, який при великому значенні несе багато ризиків для всіх інших груп економічної безпеки країни;
- рівень розвитку торгівлі – впливає на фінансову безпеку, а також експортно-імпортний потенціал країни.

Макроекономічні показники слід також розглядати через призму ризиків, які вони несуть для економічної безпеки загалом. Тому найбільш оптимальним варіантом є побудова карти ризиків, яка дозволить оцінити значущість впливу ризиків макроекономічної безпеки на економіку з використанням таких критеріїв як ймовірність реалізації (шкала Y) та вплив на цільові показники (шкала X). В узагальненому вигляді її можна представити на рис. 1.

		Вплив на цільові показники (наслідки)				
		Можна знехтувати	Невеликий	Помірний	Значний	Суттєвий
Ймовірність реалізації	Дуже ймовірно	Нижче середнього	Середня	Вище середнього	Висока	Висока
	Ймовірно	Низька	Нижче середнього	Середня	Вище середнього	Висока
	Можливо	Низька	Нижче середнього	Середня	Вище середнього	Вище середнього
	Малоймовірно	Низька	Нижче середнього	Нижче середнього	Середня	Вище середнього
	Дуже малоймовірно	Низька	Низька	Нижче середнього	Середня	Середня

Рис. 1. Карта ризиків для оцінки впливу груп факторів на економічну безпеку України

Джерело: розробка авторів

Як видно з рис.1, ризики оцінюються за двома параметрами, кожен з яких ділиться на 5 груп. Наприклад, ймовірність реалізації пропонується оцінювати за шкалою, де найнижчий рівень – «дуже малоймовірно», середній рівень – це «малоймовірно» й «можливо» та високий рівень – «ймовірно» та «дуже ймовірно». Такий підхід дозволить виділити всі важливі аспекти ризиків та значно розширити їх класифікацію.

Розглядаючи ризики макроекономічної безпеки України, які впливають на економічну безпеку, слід відзначити, що найбільш критичними на даний момент є зростання девальвації національної валюти та індексу споживчих цін (інфляції), релокація бізнесу всередині країни за кордон (вплив повномасштабного вторгнення РФ до України), а також збільшення рівня тіньової економіки. Всі ці ризики мають високий рівень ймовірності настання та несуть велику загрозу для економічної безпеки у довгостроковій перспективі (рис. 2).

		Вплив на економічну безпеку				
		Можна знехтувати	Невеликий	Помірний	Значний	Суттєвий
Ймовірність реалізації	Дуже ймовірно			Зниження експортних можливостей	Криза в сільському господарстві	Зростання інфляції Девальвація гривні
	Ймовірно			Дефіцит зовнішньої торгівлі	Економічний спад, падіння ВВП	Збільшення рівня тінізації економіки
	Можливо			Зниження темпів виробництва	Неможливість ведення бізнесу в зоні бойових дій	Релокація бізнесу
	Малоймовірно					
	Дуже малоймовірно					

Рис. 2. Карта ризиків макроекономічних факторів впливу на економічну безпеку України

Джерело: розробка авторів

Слід також відмітити, що всі основні макроекономічні ризики перебувають у групах середнього, вище середнього та високого рівнів ризик що є уцілком логічним, оскільки військові дії в Україні лише посилили такі базові ризики економічний спад або девальвацію національної валюти. При цьому виникли нові ризики – криза в сільському господарстві, релокація багатьох підприємств, а також неможливість ведення підприємницької діяльності в зонах, де ведуться бойові дії.

Наступною важливою групою факторів, що впливають на економічну безпеку країни, є фінансові. Фінансова система є одним з базисів економіки для будь-якої країни, оскільки акумулює фінансові ресурси, необхідні для функціонування держави (бюджет, податки), перерозподіляє їх, а також направляє в усі пріоритетні сфери економіки для вирішення різних завдань.

Саме тому можна стверджувати, що фінансові фактори тісно пов'язані і значним чином впливають на всі інші групи факторів економічної безпеки. По-перше, фінансування соціальної, інвестиційної чи військової безпеки відбувається через фінансові ресурси. По-друге, макроекономічні фактори

(інфляція, курс) з одного боку залежать від показників банківської системи, а з іншого – від державних запозичень (державний борг), що відноситься до сфери фінансової безпеки. По-третє, такі порівняно молоді види економічної безпеки, як кібербезпека потребують значних капіталовкладень і фінансових ресурсів, оскільки вищий технологічний і програмний рівень комп'ютерних мереж забезпечує, відповідно, і вищий рівень кібербезпеки. Фінансові фактори характеризується значною різноманітністю, а узагальнену їх класифікацію можна подати як це наведено у табл. 6.

Таблиця 6

Основні показники фінансової безпеки України

Назва показника	Джерело виникнення		Вплив показника	
	Зовнішні	Внутрішні	Стимулятор	Дестимулятор
Доходи Державного бюджету України		✓	✓	
Видатки Державного бюджету України		✓		✓
Дефіцит Державного бюджету, % до ВВП		✓		✓
Державний борг України	✓			✓
Державний борг України до ВВП, %	✓			✓
Платіжний баланс	✓		✓	
Грошові перекази в Україну з-за кордону	✓		✓	
Облікова ставка НБУ, %		✓	✓	
Золотовалютні резерви України		✓	✓	
Надані кредити банками України		✓	✓	
Залучені депозити банками України		✓	✓	
LDR (Loan to Deposits ratio), %		✓	✓	
Кількість комерційних банків		✓	✓	
Податки на прибутки та капітал (% від всіх податків)		✓		✓
Податки на товари та послуги (% від доходів)		✓		✓

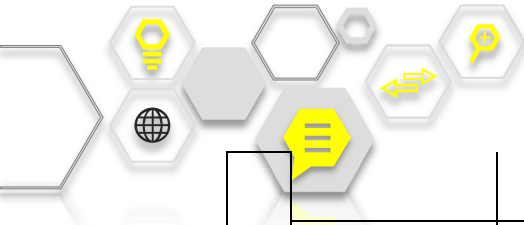
Джерело: розробка авторів, використовуючи експертний метод

Основні види показників фінансової безпеки включають наступні групи:

- показники бюджету (доходи і видатки, дефіцит Державного бюджету до ВВП) – дані фактори впливають на всі види економічної безпеки країни;
- державний борг – визначає рівень фінансової заборгованості держави і впливає на макроекономічну, соціальну безпеку та бізнес в цілому;
- платіжний баланс і золотовалютні резерви – значним чином впливають на курс національної валюти;
- грошові перекази в Україну з-за кордону – зовнішній фактор, що впливає на всі макроекономічні, соціальні та інвестиційні процеси;
- податки – внутрішні фактори, що значним чином впливають на бізнес, населення і всі групи економічної безпеки;
- показники банківської системи (кредити, депозити, облікова ставка) – впливають на курс гривні, інфляцію та, загалом, на всі групи економічної безпеки.

Розглядаючи ризики, з якими стикаються фінансові фактори, слід відмітити, що як і для сфери макроекономіки, для всіх фінансових показників характерний вище середнього або високий рівень ризиків по відношенню до економічної безпеки України (рис. 3).

		Вплив на економічну безпеку				
		Можна знехтувати	Невеликий	Помірний	Значний	Суттєвий
Ймовірність реалізації	Дуже ймовірно				Високий дефіцит Державного бюджету	Високий рівень державного боргу Недостатній рівень золотовалютних резервів
	Ймовірно			Висока частка проблемних кредитів у портфелі банків	Втрати податкових надходжень Зростання податкового тягаря	Зниження фінансування окремих статей бюджету
	Можливо			Зниження рівня кредитування	Проблемний стан	Погіршення платіжного балансу

				пенсійної системи	
Мало-ймовірно					
Дуже мало ймовірно					

Рис. 3. Карта ризиків фінансових факторів впливу на економічну безпеку України

Джерело: розробка авторів

Найбільшими фінансовими ризиками для економічної безпеки, які особливо загострились в умовах повномасштабної війни РФ проти України, є зростання рівня державного боргу України, а також недостатній обсяг золотовалютних резервів. Ці фактори спричиняють значний тиск на курс національної валюти і всі інші групи факторів економічної безпеки – соціальні, інвестиційні та інші. Крім того, державний борг, наприклад, включає і видатки з його обслуговування. Тому ці фактори становлять серйозну загрозу для економічної безпеки України у довгостроковій перспективі.

Високий дефіцит державного бюджету, недостатній обсяг податкових надходжень і як наслідок збільшення податкового тиску на бізнес і населення є факторами високого ризику. Незважаючи на значні зовнішні запозичення, питання стабілізації бюджету залишається вкрай складним. Щодо інших ризиків (проблеми банківської та пенсійної систем) – вони також значним чином впливають на економічну безпеку України (особливо на соціальну безпеку), проте меншим чином, ніж описані вище показники.

Наступною групою факторів впливу на економічну безпеку України є енергетичні. Вони є надзвичайно важливими, особливо в умовах повномасштабного вторгнення РФ до України. Слід також додати, що не всі вітчизняні і зарубіжні вчені виділяють ці фактори як основні для економічної безпеки, проте в даний момент їх неможливо ігнорувати, оскільки вони мають ряд специфічних особливостей: енергетика – стратегічна галузь економіки, від стабільного і безпечного функціонування якої залежить щоденне функціонування усіх сфер економіки; критична інфраструктура значним

чином залежить від наявних енергетичних ресурсів; енергетичні фактори здійснюють вагомий вплив на виробничі, технологічні сфери економіки, а також кібербезпеку; в умовах війни атаки на енергетичні об'єкти є одними з найбільших ризиків для держави, населення та бізнесу.

Основні фактори енергетичної безпеки України наведено у табл. 7.

Таблиця 7

Основні показники енергетичної безпеки України

Назва показника	Джерело виникнення		Вплив показника	
	Зовнішні	Внутрішні	Стимулятор	Дестимулятор
Постачання первинної енергії		v	v	
Кінцеве споживання енергії		v	v	
Імпорт енергоносіїв	v			v
Енергоємність ВВП		v		v
Ціни на природний газ		v		v
Ціни на електроенергію		v		v
Доступ до електроенергії (% населення)		v	v	
Кількість днів постійного підключення до електроенергії		v	v	
Вартість бензину (А-95)		v		v
Вартість бензину (А-92)		v		v
Вартість дизельного пального		v		v
Вартість газу		v		v
Експорт палива (% товарного експорту)		v	v	
Альтернативні джерела енергії (% загального споживання енергії)		v	v	

Джерело: розробка авторів, використовуючи експертний метод

Аналізуючи фактори енергетичної безпеки України, слід відзначити, що їх можна умовно поділити на такі групи:

- показники експорту/імпорту та споживання (постачання і споживання енергії, імпорт енергоносіїв, енергоємність ВВП та експорт палива) – дають можливість оцінити рівень залежності України від енергетичних ресурсів, а також її експортні можливості щодо таких ресурсів;

- ціни на природний газ та електроенергію – одні з ключових показників не лише для енергетичного сектору, а й для соціальної сфери загалом;

- показники доступу до електроенергії (доступ у % від населення та кількість днів постійного підключення до електроенергії) – визначає рівень розвитку електроенергії в Україні, що впливає на всі сфери економічної безпеки;

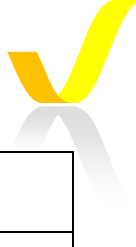
- вартість бензину, пального та газу – одні з ключових показників, що впливають на виробництво, промисловість та інфляцію через те, що є важливою частиною ціни на товари та послуги як великого бізнесу, так і малого підприємництва;

- альтернативні джерела (їх частка у споживанні енергії) – визначає рівень інноваційного розвитку енергетичного сектору України.

Загалом, фактори енергетичної безпеки значним чином впливають як на власне економічну безпеку країни, так і на її окремі види. України має високий рівень залежності від імпорту енергоносіїв, що впливає абсолютно на всі сфери економічної безпеки – від виробничої до соціальної. Велику роль відіграють ціни як на імпортовані енергоресурси, так і на паливо всередині країни. У випадку зростання цих цін, бізнес одразу закладає це зростання у ціну товарів та послуг. Відповідно, наявний чіткий зв'язок факторів енергетичного сектору та макроекономічних факторів впливу на економічну безпеку України.

З початком повномасштабного вторгнення РФ до України і переходу війни у затяжну фазу, частка альтернативних джерел у споживанні показує негативну динаміку і становила 2% за даними 2023 року [11]; збільшення даного показника має стати одним із пріоритетів державної політики в енергетичній сфері у довгостроковій перспективі.

Розглядаючи ризики енергетичної сфери, слід відмітити, що як і проблеми з альтернативними джерелами енергії, вони пов'язані з воєнними діями на території України (рис. 4).

		Вплив на економічну безпеку				
		Можна знехтувати	Невеликий	Помірний	Значний	Суттєвий
Ймовірність реалізації	Дуже ймовірно			Зростання цін на енергоресурси для населення	Масові відключення світла Низька частка альтернативних джерел енергії	Руйнування критичної інфраструктури Небезпека руйнування АЕС
	Ймовірно			Висока вартість пального	Зростання цін на енергоносії Залежність від імпорту енергоресурсів	Блокування постачання енергоресурсів Пошкодження системи розподілу електроенергії
	Можливо					
	Мало-ймовірно					
	Дуже малоймовірно					

Рис. 4. Карта ризиків енергетичних факторів впливу на економічну безпеку України

Джерело: розробка авторів

Слід відзначити, що всі ризики енергетичної сфери характеризується високою ймовірністю настання реалізації, а більшість з них має суттєвий вплив на економічну безпеку загалом. Наприклад, такі ризики як руйнування критичної енергетичної інфраструктури або ризик аварії на АЕС внаслідок бойових дій матимуть надзвичайно негативний ефект на всі інші види факторів економічної безпеки – макроекономічні, соціальні, фінансові, інвестиційні, виробничі та інші.

Масові відключення світла впродовж 2022-2024 вже стали значною проблемою, через яку суттєво погіршуються умови діяльності малого та середнього бізнесу в Україні. Крім того, специфічний зв'язок існує між забезпеченням електроенергією та кібербезпекою: внаслідок частих відключень світла та обмеженості доступу до генераторів, багато ІТ-

спеціалістів вимушені працювати неповний робочий день, що збільшує ризики для кібербезпеки і знижує якість управління даним процесом.

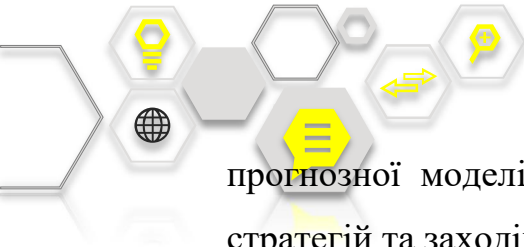
Інші важливі ризики енергетичної сфери – зростання імпорту енергоносіїв, збільшення цін на енергоресурси, висока вартість пального та зростання тарифів на газ і електроенергію для населення – є постійними для економічної безпеки. Проте, в умовах війни вони лише загострюються, що зумовлює необхідність розробки дієвих заходів для їх уникнення або зниження.

Таким чином, використання карти ризиків дозволяє оцінити ймовірність реалізації та потенційний вплив різних ризиків на економічну безпеку, що допомагає визначити пріоритетні напрямки для розробки заходів реагування.

Перспективи подальших досліджень полягають у побудові багатофакторної прогнозової моделі економічної безпеки України, яка за рахунок запропонованої факторної оцінки, включатиме широкий спектр індикаторів впливу на економічну безпеку, не обмежуючись лише традиційними показниками, що дозволить побудувати більш повну модель, яка враховує всі важливі аспекти.

Висновки. Отже, для отримання повної картини стану захищеності національної економіки необхідне поєднання якісних та кількісних методів. Відповідно, запропонований комплексний підхід до оцінки рівня захищеності національної економіки поєднує якісні та кількісні методи оцінки, враховує взаємозв'язок між різними групами факторів та їх динамічність. Використання карти ризиків для оцінки ймовірності реалізації та потенційного впливу різних ризиків на економічну безпеку дозволило проаналізовано взаємозв'язки між різними групами факторів впливу та довести, що традиційні фактори, такі як макроекономічні, фінансові, соціальні, енергетичні, потребують доповнення новими факторами, що відображають сучасні тенденції та ризики, такі як кібербезпека та енергобезпека.

Важливо зазначити, що запропонований комплексний підхід до оцінки економічної безпеки дозволяє створити основу для побудови багатофакторної

прогнознаї моделі, яка може бути використана для розробки ефективних стратегій та заходів щодо зміцнення захищеності національної економіки.

Список використаних джерел

1. Хаванов А. В. Економічна та фінансова злочинність та її вплив на економічну безпеку України. Бізнес Інформ. - 2012. - № 12. - С. 35-38. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_12_8.
2. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2021. 485 с.
3. Гбур З.В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. Державне управління. 2018, № 11. С. 111-115.
4. Яковенко, Я., & Доманецький, І. (2024). Нормативно-правове регулювання економічної безпеки країни: сучасний стан та перспективи розвитку. Цифрова економіка та економічна безпека, (6 (15), 86-93. <https://doi.org/10.32782/dees.15-13>
5. Правдюк А. Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. Інформація і право. 2021. № 2(37). DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2\(37\).238408](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2(37).238408)
6. Драган І., Ляхович Г., Іноземцева О., Марущин Ю., Ляхович У. Правові аспекти реформування публічного управління фінансово-економічною безпекою України в контексті європейської інтеграції. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2023. Вип. 1(48). С. 326–334. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3961>
7. Акімова Л.М. (2018). Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні: монографія. К.: "Центр учбової літератури", 2018. 323 с.
8. O. Maslak, V. Matrosova, N. Grishko, I. Domanetskyi and Y. Yakovenko, "Analytical Dimension Of Cyber Security Of Ukraine: Answers To The Challenges

And Prevention Of Hybrid Threats," 2023 IEEE 5th International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES), Kremenchuk, Ukraine, 2023, pp. 1-6, doi: 10.1109/MEES61502.2023.10402430

9. Дічек О.І. (2013) Економічна безпека регіонів — складова системи національної безпеки. Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. 2013. Вип. 33. С. 24—30.

10. Утенкова К. О. (2019). Економічна безпека як складова національної безпеки України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2019. Вип. 9. С. 133-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2019_9_19.

11. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. К.: НІСД, 2024 – 71 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08>

12. Дубницький В.І., Науменко Н.Ю. Методологічне забезпечення формування інформаційної безпеки в сфері економічної безпеки регіону. Вісник економічної науки України. 2019. №1. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/151638>